

KINCSESTÁR

A MIKOR MÉG az írni-olvasni tudás is tudomány volt, amikor még magánember drágaságuk miatt nem gyűjthetett könyveket, legfeljebb ha nagyvagyonú várúr vagy püspök volt, — amikor még egy-egy kolostor vagy káptalan könyvtára tíz-húsz kódex-kötetből állott, könnyű volt mindent tudni, minden tudományos ismeretet megszerezni, polihisztnak lenni. Az artes liberales, a trivium és quadrivium tananyagán kívül teológia, némi földrajz, természetrajz és egy kevés ismeret — tekintélyt, tudós nevet biztosított a középkor szorgalmas, munkás, tanult emberének. A metafizikai világ kutatása fontosabb volt, mint a természet s a technikai ismeretek a kézművesek műhelyeiből még nem jutottak át a tudományok csarnokaiba.

A tudományban az újkor akkor kezdődik, amikor a tanulás, az írni-olvasni tudás a legszélesebb néprétegeknek is jogává válik s ezzel a tudományok rejtett kincsét módjában áll minden olvasni tudó embernek megtanulnia, hinnie vagy tagadnia, megkövült igazságokban kételkednie és új megfigyelések eredményeit közölnie az írott, majd a nyomtatott betű útján. A protestantizmus még nem jelent új kort a tudományban, — bár előkészítője annak — mert a szellem még mindig nem szabadul föl az egyházak cenzúrája alól. A tudomány új korszaka a XVIII. században kezdődik, amikor a felvilágosodás kétkedő kora és szelleme felszabadul a gátlások nyúga alól és a földművelt országaiban tudósok ezrei kezdik kutatni az emberi test és lélek, a természet elemeit, alkotó részeit és titkait. A szellemtudományok és természeti ismeretek fejlődését nyomon követi a technikai mestersegeknek tudományos rendszerezése, a technikai módszerek szaporodása, fejlődése, a gőz gyakorlati felhasználása, a villamosság felfedezése, s a XIX. században megindul a tudományos kutatások, a felfedezések terén az a szédületes verseny, amely egyik napról a másikra törpítette el a legnagyobb elméleteket, találmányokat vagy megállapításokat.

Ma már nem lehetséges és nincs is mindentudó. Ma a sok mindenhez értő — dilettáns lehet csupán, mert az egyes tudományszakok annyira megduzzadtak, adatok és módszerek, részletkérdések és összefoglalások oly tömegei halmozódtak föl bennük, hogy az ember, ha birtokában akar lenni tudományszakja összes megoldott kérdéseinek, egész életén át törheti magát érte — és sokszor hiába. A fizika,

chemia vagy akár a nyelvtudomány területén belül olyan differenciálódások történtek, hogy ma már szinte elképzelhetetlen az az egyetemes szaktudású chemikus, fizikus vagy nyelvész, ki a chemia, fizika vagy nyelvészet egész területén minden részletkérdést ismerne és minden részterületén végezne kutatásokat. De érdeklődik saját kutatási területén túl, elsősorban a határos tudományterületek, sőt gyakran távoli kutatások eredményei iránt s az ő számára, valamint a művelt és művelődni vágyó nagyközönség számára nélkülözhetetlenek az olyan összefoglalások, amelyek egy tudományszak egész problematikáját és kutatásai, módszeres vizsgálatai eredményeit áttekintik.

Népszerűsítésnek ma, amikor mindenki ír, nem vagyunk híjával. Különösen napilapokban gyakran olvasunk népszerűsítő, ismeretterjesztő cikkeket nem egészen alkalmas szerzőktől, hírlapíróktól, akiket foglalkozásuk sokoldalúságra kénytelenít. Az ilyen ismeretterjesztő cikkek iránt az olvasónak kevés bizalma van s a közönség szívesebben olvas oly cikkeket vagy ismeretterjesztő könyveket, melyeknek szerzőjéről tudja, hogy a kérdéses szaktudománynak maga is művelője.

Ennek a felismerése vezette a Magyar Szemle Társaság vezetőit arra a gondolatra, hogy a mai tudományról áttekintést ad a művelt nagyközönség kezébe, rövid összefoglalásokban, kis, nyolcvanlapos füzetekben, tudós, de írni is tudó szerzőktől. S 1929 tavaszán megindította a Kincsestár-at, a Magyar Szemle Társaság kis könyvtárát, mely önálló essayk formájában, külön-külön füzetekben tárgyalja az összes tudomány- és ismeretágak nagyobb témaköreit. „Egy-egy tudományág vagy ismeretscsoport áttekintése, keresztmetszete vagy bevezetése — a könnyű olvasmány modorában“, — ez volt a kitűzött program. Közönségéül a Kincsestár az egész magyar közönséget kívánta tekinteni, azt a közönséget, amelynek „eltételezett alpműveltsége a VI. középiskolai osztály színvonala“. De ennek ellenére sem törekedett sekély, zsurnalisztikai népszerűsítésre, hanem művelt, gondolateltelő, ízlést nevelő olvasmányokat igyekezett adni a nagyközönség széles rétegeinek.

Ez a törekvés nem új a magyar könyvkiadás történetében. Ezt a célt igyekezett szolgálni a XVIII. században az idősb Péczeley József szerkesztésében megindult „Mindenes Gyűjtemény“, amely a korabeli tudományos ismereteket igyekezett a nagyközönség számára hozzáférhetővé tenni, — de ez inkább tudományterjesztő folyóirat volt s a XIX. század utolsó negyedében az „Olcsó Könyvtár“, majd a „Magyar Könyvtár“, — ezek azonban szabatosan meg nem határozott programmal, ötletszerűen vettek be a sorozatba szépirodalmat, essayt, ismeretterjesztő tudományos műveket. Az első, szabatosan megfogalmazott programmal induló ismeretterjesztő tudományos könyvsorozat magyar nyelven a Kincsestár, amelynek hetvenötödik füzete most jelent meg, első hetvenöt füzetében biztató ígérletét nyújtva az első magyar teljes tudományos enciklopédiának. Számozása ugyan száznegyvenötnél tart, ez azonban nem a megjelenés szerinti sorszám, hanem a tízes tudománycsoportok egyik előre megállapított füzetének a száma, amely előbb elkészült, mint több, alacsonyabb sorszámú füzet.

Ez az enciklopédikus jellegű sorozat eddig tizenhárom tudománycsoportot ölel föl: 1. Magyarságismeret, 2. Történelem, 3. Az Új Európa, 4. Irodalomtörténet, 5. Ember és természet, 6. Művészet, könyv, rádió, 7. Közgazdaság, statisztika, 8. Vallás- és filozófia, 9. Természettudomány és közlekedés, 10. Orvostudomány, 11. Hadtudomány, sport, 12. Földrajz, 13. Társadalomtudomány és politika, 14. Életrajzok. Ebből a tizennégy tudománycsoportból jelent meg eddig hetvenöt füzet, s az első csoportnak legújabb füzete gróf Zichy István Magyar őstörténet című essayje (5. szám).

Hogy mi a Kincsestár rendeltetése és értelme, azt e legújabb füzet jegyzetei mutatják a legvilágosabban. Gróf Zichy István tanulmányának végén áttekintést adott azokról a forrásokról, melyeket összefoglalásához fölhasznált. Ezekből a jegyzetekből az derül ki, hogy a magyar őstörténeti, összehasonlító nyelvészeti, etimológiai és archeológiai kutatásokból az előző századok kutatásait és tudományos eredményeit már alig lehet felhasználni. A tudományos módszerek egyre változnak, egyre tökéletesbednek és a tudomány pl. az őstörténelemben már nem veheti figyelembe a száz évvel ezelőtti tudományos eredményeket. Az a tudomány, amely mai ismereteinket adja, általában a XX. század kutatásai eredményeinek foglalatja, gyökerei legfeljebb a ma is élő tudományos folyóiratok, az Egyetemes Philológiai Közlöny, Nyelvtudományi Közlemények, Századok, Archaeologiai Értesítő, stb. első évfolyamáig nyúlnak vissza. A tudomány minden nemzedéke újra revízió alá veszi a kutatási eredményeket, újabb forrásokat, újabb adatokat fedez fel, újabb módszereket állapít meg és az előző generáció tudományos eredményeiből olykor, — mint a magyar őstörténet területén is látjuk, — úgyszólván semmit sem vesz át. Otrókosi Fóris Ferenc, Kalmár György, Beregszászi Nagy Pál, Horváth István, Ipolyi Arnold elméletei már nem jönnek figyelembe összefoglalásoknál, elavultak s tudománytörténeti emlékek csupán. A magyar őstörténet megírásának alapelemeit Gombocz Zoltán, Melich János, Németh Gyula, Pais Dezső, Szinnyi József, Zsirai Miklós, — Gyomlay Gyula, Darkó Jenő, Moravcsik Gyula — Hóman Bálint, Zichy István, — Bartucz Lajos, Kodály Zoltán s a külföldi tudósok közül Setälä Emil, Donner Kai, Kannisto Arthur, Tallgren stb. részletkutatásai szolgáltatják; kik már valamennyien a XX. század tudósai.

Gróf Zichy István tanulmánya bevezetésében az őstörténet forrásairól, segédtudományairól, módszeréről ad számot, maga figyelemztetvén arra az olvasót, hogy az őstörténetíró következtetései rendszerint nem tények megállapítására, hanem csak feltevésekre vezetnek, és hogy feltevései csak akkor válhatnak elfogadhatókká, ha azokat minél szélesebb tárgyi alapra tudja felépíteni. Ezért még ebben a népszerű összefoglalásában is több oldalról világítja meg a leglényegesebb kérdéseket s tanulmánya teljes áttekintést ad a magyar őstörténet problémáiról és eredményeiről. Amit a magyarság eredetéről, nyelvéről, ősi élelemszerzéséről, társadalmi és hadi szervezetéről, vallásáról, az őshazáról, s az őskori vándorlások során más népekkel való érintkezésekről ma tudunk, mind bennfoglaltatik röviden, tömören,

világosan és közérthetően Zichy kitűnően megírt tanulmányában. Alkalmasabb szerzőt a magyar őstörténet megírására keresve sem lehetett volna találni: Zichy István gróf három évtizeden át a legmélyrehatóbb kutatásokat végezte e tudományterületen, állandóan figyelemmel kísérte az archeológia, összehasonlító nyelvészet és néprajz legújabb eredményeit és maga is több kiváló értekezéssel és művel gazdagította magyar őstörténelmi ismereteinket. Ő kötetében különös hangsúllyal emeli ki az ősmagyarság törökös jellegét és kétnyelvűségét. Művét, melyet népszerűen, azaz a szokásos tudományos „tolvajnyelvi“ rövidítések nélkül, közérthetően írt meg, szakemberek, a rokon tudománysszakok művelői tudományos kézikönyveik között fogják elhelyezni.

A Kincsestár egy másik új füzete Magyarország újkori történelmének egyik legérdekesebb alakját, Görgey Artúrt rajzolja meg, lefejtve alakjáról azt a gyűlöletes, hamis mázst, amelyet ellenfeleinek politikai hívei hosszú évtizedeken át szünet nélkül, kitartóan kentek rá. A kiegyezés után a negyvennyolcas függetlenségi politika vezérei a Görgey elleni ámulási vádat is fölvettek propaganda-pontjaik közé, aminek az lett az eredménye, hogy Görgey ellen nem egyszer nyilatkozott meg — nyilvános helyeken való megjelenése alkalmával — az utca, vagy a karzatok ellenséges hangulata. „Ha ő nem katona, hanem a tömeg érzéseit politikus érzékkel kitapintó, a szenvedélyeket hatásos szavakkal más irányba fordítani képes jellem lett volna, — írja a jeles portrait írója, Kosáry Domokos — talán sikerül, még az ő különlegesen nehéz helyzetében is, legalább nyílt és tekintélyes frontot alakítania óvatos védőiből. De ez csak feltevése annak, ami nem történhetett... Ez a merevségig egyenessé vált s évtizedek átkai közt edződött lélek talán semmitől sem állt távolabb, mint a politikai hajlékonyságtól, melynek hiánya már a nagy tettek egyetlen évében jellemezte.“

Görgey küzdelmes fiatalsága, nemesi önérzetének szegénységgel megaláztatása, katonatiszt korában aszkétikus élete, tudományos ambíciója, hadvezéri sikerei és „fiatal arca, mely szomorúan fordult vádlói felé“, amikor az ámulás vádjának vesszőfutasát szenvedte, az emelt homlokkal viselt emberi tragédia a leghálásabb írói arckép-téma művészi tollú történetíró számára. Kosáry Domokos a témában rejlő gazdag lehetőséget érzi és megtalálja a megfelelő színeket, hangokat, — az adatok ismeretében a megfelelő történelmi érveket, és művészi jellemző erő birtokában a tettek, elhatározások lelki indítékait.

Kilián Zoltán Rádióesztétikája új tudomány, amelynek nálunk ő a megindítója, megalapozója és legkiválóbb művelője. A Kincsestárnak ez a füzete a legmodernebb és a legáltalánosabb érdekű tudomány ismereteinek és szempontjainak foglalata, amely áttekintést ad a rádió feltalálásáról, fejlődéstörténetéről, szervezéséről, a rádióműfajokról (hangjáték, rádióoperett, rádiócevegés, helyszíni közvetítés stb.), műsorszerkesztésről stb. Több, mint amennyit a címe ígér, mert nemcsak a rádió útján terjeszthető vagy kifejezhető esztétikum magyarázatát adja, hanem sok praktikumot is, ami a nagyközönséget a rádióval kapcsolatos technikai és gyakorlati kérdésekben tájékoztatja.

Weis István Államformák és kormányformák című tanulmánya a negyedik új füzet. Az államformák mai válságában, az ellentétek hatalmas feszültségében nincs aktuálisabb könyv, mely a mai magyarság öntudatosodásához szükséges eszmélkedésekre ösztönöz. Az állam fogalma körüli ellenmondásoktól a parlamentarizmus problémáig minden tisztázódik itt és a diktatúrák körüli fogalomzavar is éles megvilágítást nyer.

A TÁRSADALMI TEKINTÉLYEKNEK a tudomány egyik-másik területére tett kirándulásai a Magyar Szemle kriticismusának hatására már nem olyan lelkesedést, hozsánázást keltő események, mint az előző évtizedekben. A dilettáns történetíró-politikus ma már hiába írna vaskos köteteket, kiadó nem vállalkoznék kiadására, s ha saját költségén próbálná napvilágra hozni, a kritika részéről legfeljebb szánakozó vagy kaján mosolyra számíthatna. Nehány évtizeddel ezelőtt mindenki lehetett nyelvész vagy történetíró. Ma már a hírlapoknál is számos, az új, racionális kriticismus szellemében nevelkedett munkatárs van, aki szégyellene leboruló elismeréseket írni dilettáns tudományos művekről, csak azért, mert szerzőjük politikai és közgazdasági hatalom. Ezt az új irányt, éppen bátor kriticismusa, az áttekintélyek mellőzése és megvetése, a módszertelenség üldözése s a tudománytalan erőlködések lehetetlenné tétele miatt dilettáns körök gyanakvással kísérték, mély és benső nacionalizmusát, melyet komoly, értékes tudományos művek alkotásával bizonyított, az elavult, csak zsinórzatukban nacionalista körök támadták, — az új tudós nemzedék azonban már ebben a szellemben nőtt fel s hamis jelszavaknak, áligazságoknak nem hisz többé.

A tudomány örök, mert az embernek ez az életben, még a gyors halállal szemben is a főfegyvere. A tudományos kutatások irányai, módszerei és eredményei azonban változók, fejlődők és előrehaladók. A Kincsestár összefoglalásai a legújabb kor tudományos vizsgálatának eredményeit tekintik át, bemutatva, hogy mi az a ma is burjánzó diletantizmus mellett, ami tudományosan megalapozott ismeretek tekintendő. De ha élete évtizedekre nyúlik, mint számos tudományos folyóiratunké, legtöbb kötetével szemben saját magának keilend az átértékelés munkáját elvégeznie s a következő generáció számára új összefoglalásokban bemutatnia az újabb eredményeket, amelyekben szintén nem fog megnyugodni a kutató emberi elme. Sohasem fog elérkezni az az idillikus, boldog állapot, amikor a földi ismeretek lezárva, lexikonokban lesznek összegyűjtve s már nem lesz többé szükség tudományos kutatásokra.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN